

Το πολυπαραστατικό εικονοβιβλίο (wimmelbook) ως μορφή ταξιδιωτικής λογοτεχνίας

Βιδάλη Όλγα Άρτεμις
Υποψήφια διδάκτορας ΤΕΠΑΕΣ, Πανεπιστήμιο Αιγαίου
psed23016@aegean.gr

Περίληψη

Η παρούσα μελέτη, σκιαγραφεί τα χαρακτηριστικά ορισμένων "γεωγραφικών πολυπαραστατικών εικονοβιβλίων" (geographical wimmelbooks), των οποίων η εικονογράφηση αναπαριστά υπαρκτές τοποθεσίες. Σκοπός είναι να διερευνηθεί κατά πόσο αυτά τα εικονοβιβλία τέμνονται με το είδος της ταξιδιωτικής λογοτεχνίας. Ειδικότερα, εξετάζεται η υλικότητα, η εικονογράφηση, τα λεκτικά και οπτικά αφηγηματικά στοιχεία, τα οποία συμβάλλουν στη δημιουργία μιας εναλλακτικής μορφής ταξιδιωτικής αφήγησης. Κάθε δισέλιδο στα συγκεκριμένα εικονοβιβλία, συνδυάζει τις πολιτισμικές και τοπογραφικές οπτικές πληροφορίες ενός πραγματικού τόπου με την ύπαρξη ενός ή περισσότερων ταξιδιωτών, ενισχύοντας την παρουσίαση της εκάστοτε χώρας μέσα από την ταξιδιωτική αποτύπωση. Παράλληλα, η πολυπαραστατική εικονογράφηση προσφέρει στον αναγνώστη την εμπειρία της περιηγητικής ανάγνωσης, εμπλέκοντας αυτόν ενεργά στη δημιουργία της ταξιδιωτικής αφήγησης. Αυτή η μελέτη, επιδιώκει να φωτίσει έναν κόσμο αναπαράστασης των πραγματικών τόπων, καθώς η ταξιδιωτική λογοτεχνία σπάνια εξετάζεται μέσα από το πρίσμα της παιδικής λογοτεχνίας. Η βιβλιογραφική μας σκευή αποτελείται από μελέτες περί "ταξιδιωτικής λογοτεχνίας", "πολυπαραστατικού εικονοβιβλίου" και "βουβού εικονοβιβλίου".

Λέξεις κλειδιά: wimmelbook, πολυπαραστατικό εικονοβιβλίο, ταξιδιωτική λογοτεχνία, βουβό εικονοβιβλίο, συμμετοχή αναγνώστη.

Wimmelbook as a form of travel literature

Vidali Olga Artemis
PhD Candidate, Department of Early Childhood Education and Educational
Planning (DCEEP), University of the Aegean

¹ Στην παρούσα μελέτη χρησιμοποιείται το αρσενικό γένος, συμπεριλαμβάνοντας όλα τα φύλα και κατά γενικότερη αναφορά σε χαρακτήρες, ταξιδιώτες, συγγραφείς, εικονογράφους και αναγνώστες ως ανθρώπους.

Abstract

This study outlines the characteristics of certain "geographical wimmelbooks," whose illustrations depict real locations. The aim is to investigate the extent to which these picturebooks intersect with the genre of travel literature. In particular, it examines the materiality, illustrations, verbal and visual narrative elements that contribute to the creation of an alternative form of travel narrative. Each double page in these picture books combines the cultural and topographical visual information of a real place with the presence of one or more travelers, enhancing the presentation of each country through travel impressions. At the same time, the multi-scenic illustrations offer the reader the experience of a touring reading, actively involving them in the creation of the travel narrative. This study seeks to shed light on a world of representation of real places, as travel literature is rarely examined through the prism of children's literature. Our bibliography consists of studies on "travel literature," "wimmelbooks," and "wordless picturebooks."

Keywords: wimmelbook, multi-scenic picturebook, travel literature, wordless picturebook, reader participation.

Εισαγωγή

Το "wimmelbook" ή "Wimmelbuch", όπως αρχικά ονομάστηκε στην γερμανική γλώσσα, ανήκει στο αδιερεύνητο κομμάτι της εικονογραφημένης παράδοσης της παιδικής λογοτεχνίας (Alfvén & Lindgren, 2022, σ. 92·Dolan, 2017, σ. 2·Rémi, 2011, σ. 115·Rémi, 2018, σ. 166·Rinnerthaler, 2017, σ. 102). Πρόκειται για μια κατηγορία "βουβών εικονοβιβλίων", κατασκευασμένων από χοντρό χαρτόνι, στα οποία το εκάστοτε δισέλιδο αξιοποιείται ως κυρίαρχη επιφάνεια αφήγησης, παρουσιάζοντας πανοράματα σε κάθετη οπτική. Κάθε δισέλιδο λειτουργεί ως ένα ολοκληρωμένο, πολυδιάστατο σκηνικό, το οποίο απαρτίζεται από πλήθος χαρακτήρων, αντικειμένων, σκηνών της καθημερινότητας, κ.ά. συνιστώντας μια ενιαία πολυπαραστατική οπτική αφήγηση. Ο όρος "Wimmelbuch" επινοήθηκε από Γερμανούς εκδότες για να περιγράψει την πληθωρική εικονογράφηση αυτών των έργων (Kümmerling-Meibauer, 2011, σ. 3), και η επιλογή του ρήματος "wimmeln" αποδίδει την έννοια της κινητικότητας και της πυκνότητας, που χαρακτηρίζει τις εικόνες (DWB, 1916/2023·Duden 2011·Duden/Langenscheidt, 1986, σ. 437).

Στην ελληνική βιβλιογραφία, παρατηρείται ποικιλία στην απόδοση του όρου "wimmelbook/Wimmelbuch": "πολυπρόσωπο βιβλίο" (Γιαννικοπούλου, 2022), "πολύ-αφήγημα" (Παπαηλία, 2023, σ. 20), και "πολύβουο βιβλίο" (Αγγελάκη, 2025, σ. 60). Η παρούσα μελέτη, προτείνει την έκφραση "πολυπαραστατικό εικονοβιβλίο", η οποία αποδίδει πληρέστερα τη συνύφανση των διαφορετικών παραστάσεων, οι οποίες αναπτύσσονται στην επιφάνεια του εκάστοτε δισέλιδου, δημιουργώντας ένα ενιαίο πολυπαραστατικό σύνολο, ενώ εμπεριέχει και τον συνωστισμό των χαρακτήρων και την

αίσθηση της βουής. Ταυτόχρονα αναδεικνύει την έννοια της "παράστασης", δηλαδή της «εικαστικής αποτύπωσης τόσο συγκεκριμένων όσο και αφηρημένων εικόνων» και της "παραστατικότητας" (Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, 2002, σ. 1338), καθώς μέσω ποικίλων εικονογραφικών τεχνικών αποτυπώνονται η ψευδαίσθηση του ήχου και της κίνησης, ενώ αποδίδονται συναισθήματα, διαθέσεις και συμπεριφορές των χαρακτήρων.

Στην παρούσα μελέτη, εξετάζονται 32 "γεωγραφικά πολυπαραστατικά εικονοβιβλία", δηλαδή εκείνα τα οποία απεικονίζουν πραγματικούς τόπους (Rémi, 2018, σ. 163). Το corpus της μελέτης, διαμορφώνεται με κοινή βάση την αναφορά ενός υπαρκτού τόπου στον τίτλο και την αποτύπωση μιας ταξιδιωτικής αφήγησης. Συγκεκριμένα, εξετάζονται το παρακείμενο και η υλικότητα, η γωνία θέασης, η ταυτότητα του χαρακτήρα, το σκηνικό, και το λεκτικό στοιχείο. Σε ένα δεύτερο επίπεδο, διερευνάται εάν και κατά πόσο αυτά τα βιβλία μπορούν να συμπεριληφθούν στους κόλπους της ταξιδιωτικής λογοτεχνίας.

Ακολουθούν οι τίτλοι ανά κατηγορία:

- Η σειρά *Mein kleines Insel – Wimmelbuch* [Το μικρό μου πολυπαραστατικό βιβλίο του νησιού] και *Mein kleines Stadt – Wimmelbuch* [Το μικρό μου πολυπαραστατικό βιβλίο της πόλης], αποτελείται από βιβλία διαφορετικών εικονογράφων και εστιάζει αποκλειστικά σε ποικίλες περιοχές της Γερμανίας, τις οποίες επισκέπτεται η ταξιδιώτισσα σταχτόχνηνα Guntje.
- Τα *London Wimmelbuch* [Το πολυπαραστατικό βιβλίο του Λονδίνου] (2015), *Paris Wimmelbuch* [Το πολυπαραστατικό βιβλίο του Παρισιού] (2015), *Barcelona Wimmelbuch* [Το πολυπαραστατικό βιβλίο της Βαρκελώνης] (2017) και *Hamburg Wimmelbuch. Hamburg meine Perle* [Το πολυπαραστατικό βιβλίο του Αμβούργου. Αμβούργο, μαργαριτάρι μου] (2018) της Γερμανίδας εικονογράφου Judith Drews, παρουσιάζουν τα ταξίδια της τετραμελούς οικογένειας Anstey σε τέσσερις μεγάλες Ευρωπαϊκές πόλεις.
- Το *Wien Wimmelbuch* [Το πολυπαραστατικό βιβλίο της Βιέννης] (2014) της Αυστριακής εικονογράφου Natasha Chalmers, παρουσιάζει την ημέρα δύο ταξιδιωτών, οι οποίοι περιηγούνται στην Βιέννη.
- Τα *Stuttgart wimmelt* [Η Στουτγκάρδη βρίθει] (2014) και *Die Schwaebische Alb* [Οι Σουαβικές Ιούρα] (2015/2023) της Γερμανίδας εικονογράφου Tina Krehan, απεικονίζουν τα ταξίδια μιας οικογένειας στην Στουτγκάρδη και στα βουνά Ιούρα αντίστοιχα.
- Τα *A trip through Ukraine* [Ένα ταξίδι στην Ουκρανία] (2015) και *Winter trip to Ukraine. From holiday to holiday* [Χειμερινή εκδρομή στην Ουκρανία. Από γιορτή σε γιορτή] (2015) της Ουκρανής εικονογράφου Noa Kremenchutska, παρουσιάζουν δύο ταξίδια μιας τετραμελούς οικογένειας στην Ουκρανία, το ένα εκ των οποίων εκτυλίσσεται την καλοκαιρινή περίοδο και το άλλο τη χειμερινή.
- Το *Budapesti böngésző Brúnóval* [Εξερεύνησε την Βουδαπέστη με τον Μπρούνο] (2024) της εικονογράφου Bartos Erika από την Ουγγαρία, απεικονίζει την περιήγηση του Μπρούνο και της οικογένειάς του στην Βουδαπέστη.

- Το *Slovensko, Hľadaj a nájdí. A Search Book* [Σλοβακία, Αναζήτηση και εντοπισμός. Ένα βιβλίο αναζήτησης] (2019) σε σενάριο των Martina Kráľová και Zuzana Revúcka και εικονογράφηση της Katarína Gasko από την Σλοβακία, παρουσιάζει την χώρα μέσα από τα ταξίδια διαφορετικών ομάδων ταξιδιωτών, και ταυτόχρονα αποσκοπεί στην άμεση μετάδοση γνώσεων μέσω της παροχής λεκτικών πληροφοριών στην ταπετσαρία του βιβλίου για την ιστορία, τη φύση και τον πολιτισμό.

Γνωρίζοντας τα πολυπαραστατικά εικονοβιβλία

Οι μελετητές συμφωνούν ότι ο Γερμανός καλλιτέχνης Ali Mitgutsch είναι ο θεμελιωτής της πολυπαραστατικής εικονογράφησης, με το βιβλίο *Rundherum in meiner Stadt*, το οποίο κυκλοφόρησε στα τέλη της δεκαετίας του 1960 (Galling & Wiebe, 2022, σ. 84·Kümmerling-Meibauer, 2015, σσ. 261-262·Richter, 2024, σ. 179·Rinnerthaler, 2017,σ. 119·Rinnerthaler, 2020, σ. 242·Remi, 2011, σ. 117). Ο παιδαγωγός Kurt Seelmann, ζήτησε από τον Mitgutsch να απεικονίσει τη σύνθετη καθημερινή ζωή με τρόπο που να εξοικειώνει τα παιδιά με την πολυπλοκότητα και συνύπαρξη πολλαπλών ερεθισμάτων, που διέπουν τον πραγματικό κόσμο (Remi, 2018, σ. 158). Ο Richter (2024), αποδίδει ιδιαίτερη σημασία και στο έργο της Rotraut Susanne Berner, η οποία με τη δημιουργία της φανταστικής πόλης "Wimmlingen" εισήγαγε μια νέα μορφή παιδικής λογοτεχνίας, ενσωματώνοντας πολυεπίπεδες διεικονικές αναφορές που προορίζονται για αναγνώστες όλων των ηλικιών (σσ. 180-181). Αυτοί οι δύο καλλιτέχνες, εμπλούτισαν τον κόσμο του παιδικού βιβλίου, μέσα από τη δημιουργία και εξέλιξη του πολυπαραστατικού εικονοβιβλίου: ο Mitgutsch αναπαριστώντας στιγμιότυπα του δυτικού κόσμου μέσα από προσωπικές προσλαμβάνουσες, και η Berner προσδίδοντας αφηγηματικότητα και συνοχή στην πολυπαραστατική εικονογράφηση.

Η Rémi (2011), ορίζει το "πολυπαραστατικό εικονοβιβλίο" ως βουβό, αποτελούμενο από πανοραμικές σκηνές γεμάτες χαρακτήρες και λεπτομέρειες (σσ. 115-118). Έκτοτε, ο ορισμός της αποτέλεσε έναυσμα για περαιτέρω ερευνητική ενασχόληση με το είδος, είτε προς την κατεύθυνση της αποδοχής (Alfvén & Lindgren, 2022·Costa, 2021·Kümmerling-Meibauer, 2012·O'Sullivan, 2023·Pobidash, 2022·Sazonenko, 2019·Sundmark, 2021·Zadra, 2017), είτε της διαφωνίας (Bosh, 2015·Dolan, 2017·Ivanovna, 2020·Rinnerthaler, 2017). Μια ενδιαμέση θέση, αναγνωρίζει τη βασικά βουβή φύση των πολυπαραστατικών εικονοβιβλίων, επισημαίνοντας σε ορισμένες περιπτώσεις την παρουσία λέξεων ή σύντομων φράσεων (Bessarab, Derevjanko & Ponomarenko, 2019·Galling & Wiebe, 2022). Πράγματι, τα σύγχρονα "πολυπαραστατικά εικονοβιβλία", συχνά αποκλίνουν από την κλασική γερμανική παράδοση, ενσωματώνοντας λεκτικά στοιχεία και διαλόγους, όπως είναι το *Around the World with Mouk* (Boutavant, 2008).

Άλλοτε, τα πολυπαραστατικά εικονοβιβλία περιλαμβάνουν παιγνιώδεις αναζητήσεις, γεγονός που οδηγεί ενίοτε στη σύγχυσή τους με βιβλία τύπου "ψάξε-βρες", χαρακτηριστικό παράδειγμα των οποίων είναι η σειρά *Where's Wally?* του Martin Handford. Από τη δική του θέση, ο Rinnerthaler (2017), εξετάζει τα βιβλία "ψάξε-βρες"

ως υποκατηγορία των "πολυπαραστατικών", ενώ η Rémi (2011) τα διακρίνει, τονίζοντας τη διαφορά στον τρόπο ανάγνωσης, καθώς το "ψάξε-βρες" στοχεύει στην αναζήτηση και στον εντοπισμό προκαθορισμένων στοιχείων ενώ το "πολυπαραστατικό" βασίζεται στην ελεύθερη και μη κατευθυνόμενη ανάγνωση. Πράγματι, παρόλο που και στις δύο κατηγορίες εικονοβιβλίων η εικονογράφηση διέπεται από το στοιχείο της αναζήτησης, στην πρώτη περίπτωση ο εντοπισμός συγκεκριμένων λεπτομερειών αποτελεί απαραίτητο παράγοντα, ενώ στη δεύτερη περίπτωση προαιρετικό.

Η ταξιδιωτική λογοτεχνία στα εδάφη του πολυπαραστατικού εικονοβιβλίου

Στα έργα της ταξιδιωτικής λογοτεχνίας, οι μετακινήσεις, ως βασικό συστατικό ενός ταξιδιού, έχουν ποικίλες μορφές και συμβαίνουν είτε εκούσια (π.χ. εκδρομή), είτε ακούσια (π.χ. εξορία), διαρκώντας ώρες, μήνες, ή και χρόνια. Επίσης, τα ταξιδιωτικά κείμενα μπορεί να έχουν τη μορφή ημερολογίου, ποιήματος, βιογραφίας, επιστολής, κ.ά. (Adams, 1983·Borm, 2004·Cuddon, 1998·Ette, 2020·Raban, 1988) ενώ παρέχουν πληροφορίες κοινωνικοπολιτικές, πολιτισμικές, τοπογραφικές, γεωγραφικές, κ.ά. για έναν ξένο τόπο, υπό το προσωπικό πρίσμα και βίωμα του εκάστοτε ταξιδιώτη. Αυτή η ποικιλομορφία στην έκφραση της ταξιδιωτικής εμπειρίας, έχει οδηγήσει σε επιστημονικές διαφωνίες σχετικά με την έννοια του ταξιδιού και, κατ' επέκταση, της ταξιδιωτικής λογοτεχνίας, για την οποία δεν υπάρχει δόκιμος ορισμός.

Ο βασικός προβληματισμός, σχετικά με την ταξιδιωτική λογοτεχνία, έγκειται στο αν αποτελεί λογοτεχνικό είδος ή όχι, ένας πρωταρχικός παράγοντας για τον οποίο οι ερευνητές ακολουθούν διαφορετικές προσεγγίσεις. Η διεθνής βιβλιογραφία αποτελείται από έρευνες, μελέτες, αρθρογραφίες, κ.ά. όπου εκφράζεται ποικιλοτρόπως αυτό το ευρύ φάσμα απόψεων. Ορισμένοι ερευνητές, επικεντρώνονται στο πλούσιο μωσαϊκό κειμένων που χαρακτηρίζουν την ταξιδιωτική λογοτεχνία, θεωρώντας ότι αυτός είναι ο λόγος που δεν αποτελεί λογοτεχνικό είδος (Adams, 1983·Borm, 2004·Raban, 1988). Στην αντίπερα όχθη, βρίσκονται οι ερευνητές οι οποίοι εξετάζουν την ταξιδιωτική λογοτεχνία ως είδος, αναγνωρίζοντας ταυτόχρονα την ποικιλία διαφορετικών μορφών κειμένων που περιλαμβάνει (Campbell, 1988·Champreau, 2008·Cuddon, 2013). Παράλληλα, ορισμένοι μελετητές διακρίνουν το "ταξιδιωτικό βιβλίο" από την "ταξιδιωτική λογοτεχνία", θεωρώντας ότι το πρώτο αφορά αφηγήσεις πραγματικών ταξιδιών και ότι το δεύτερο βρίσκεται στο μεταίχμιο πραγματικότητας και μυθοπλασίας (Campbell, 1988, σσ. 2-6·Champreau, 2008, σ. 7, σ. 70).

Οι αλλαγές στην ταξιδιωτική δραστηριότητα και οι ταχύτατες εξελίξεις της σύγχρονης εποχής, εύλογα εγείρουν το ερώτημα, κατά πόσο μπορεί να υπάρξει ταξιδιωτική λογοτεχνία σε μια εποχή, όπου το ταξίδι έχει εμπορευματοποιηθεί και η ανθρώπινη παρέμβαση είναι έντονα αισθητή, ακόμα και στις πιο δύσβατες περιοχές του κόσμου. Ο επιστημονικός κόσμος της ταξιδιωτικής λογοτεχνίας, εκφράζει συχνά μια ανησυχία για το μέλλον του είδους, καθώς ο μαζικός τουρισμός θεωρείται μάλιστα που πλήττει τη μοναδικότητα της ταξιδιωτικής εμπειρίας (Ette, 2020·Fussell, 1980·Waugh, 1946). Ωστόσο, ορισμένοι μελετητές ακολουθούν μια διαφορετική προσέγγιση, υποστηρίζοντας ότι η ταξιδιωτική λογοτεχνία δύναται να παράγει έργα, ακόμα και υπό

τις νέες ταξιδιωτικές συνθήκες. Έτσι, ο Delbanco (2004), υποστηρίζει ότι κάθε λογοτεχνικό κείμενο είναι ένα ταξιδιωτικό κείμενο, καθώς ο συγγραφέας χρειάζεται να ταξιδέψει νοητά στο παρελθόν, ανασύροντας μνήμες που θα τον οδηγήσουν στη συγγραφή του έργου. Παρόμοια λογική έχει ο Mewshaw (2005), ο οποίος συμφωνεί με την άποψη ότι όλοι οι συγγραφείς είναι κατά μια έννοια ταξιδιωτικοί συγγραφείς, και κάθε κείμενο είναι ταξιδιωτικό κείμενο, ακόμα και αν πρόκειται για εσωτερικό ταξίδι (σσ. 2-10). Παρομοίως, η Matos (1992), επισημαίνει ότι οι σύγχρονοι ταξιδιωτικοί συγγραφείς εφευρίσκουν νέους τρόπους και νέες τεχνικές συγγραφής, συνεχίζοντας να υποστηρίζουν με θέρμη το είδος της ταξιδιωτικής λογοτεχνίας (σσ. 215-220).

Ετυμολογικά τη λέξη "ταξίδι" προέρχεται από τη λέξη "τάξις" και το υποκοριστικό επίθημα "-ίδιον", με αρχική σημασία τη "στρατιωτική εκστρατεία". Ωστόσο, σήμερα σηματοδοτεί κάθε είδους μετακίνηση, με σκοπό τη μετάβαση σε διαφορετικό τόπο για λόγους εμπορικούς, τουριστικούς ή μετεγκατάστασης (Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, 2002, σ. 1739). Ο Seigneuret (1988), υποστηρίζει ότι ταξίδι σημαίνει απομάκρυνση από το οικείο, με σκοπό την αυτογνωσία και την ανακάλυψη νέων πραγμάτων, και στη λογοτεχνία μπορεί να είναι είτε πραγματικό είτε μυθοπλαστικό (σσ. 1292). Από τη δική της θέση η Stenton (2003), επισημαίνει τον παράγοντα της σωματικής κίνησης στον χώρο και της χρονικής διάστασης του ταξιδιού, δίνοντας έμφαση στις προσλήψεις του ταξιδιώτη και στην ταξιδιωτική εμπειρία (σ. 7).

Οι διαφορετικές εστιάσεις στην έννοια του ταξιδιού και της ταξιδιωτικής λογοτεχνίας, θέτουν το ζήτημα της επανεξέτασης και διεύρυνσης των υφιστάμενων ορισμών. Το γεγονός της ασυμφωνίας, έχει ως αποτέλεσμα κάθε απόπειρα ορισμού της ταξιδιωτικής λογοτεχνίας να θεωρείται θεμιτή, αφήνοντας το είδος ανοιχτό προς συζήτηση. Η παρούσα μελέτη, έχοντας υπόψη τη νέα συνθήκη του τουρισμού, η οποία διαφοροποιείται από το παλαιό -ενδεχομένως επικίνδυνο- ταξίδι προς το άγνωστο, λαμβάνει μια μετακίνηση ως "ταξίδι" έχοντας ως κριτήριο τον κοινό παράγοντα των δύο: την απομάκρυνση του ταξιδιώτη από το οικείο περιβάλλον και την επαφή του με το ξένο στοιχείο. Θεωρείται ότι, το συγκεκριμένο λογοτεχνικό είδος αποτελείται από ταξιδιωτικές ιστορίες ποικίλων μορφών, οι οποίες είτε προκύπτουν μέσα από πραγματικά βιώματα είτε αποτελούν έμπνευση του συγγραφέα, και παρουσιάζουν έγκυρες τοπογραφικές πληροφορίες μέσα από την προσωπική ματιά του ταξιδιώτη ή του αφηγητή. Τελικά, δεν έχει σημασία αν ο συγγραφέας βρέθηκε σε εκείνον τον τόπο ή αν έχει διαβάσει για αυτόν σε προγενέστερα έργα, από τη στιγμή που πραγματοποιεί ένα νοητό ταξίδι μέσω της συγγραφής. Πρόκειται, λοιπόν, για λογοτεχνία που θεματοποιεί το ταξίδι, ασχολείται αποκλειστικά με αυτό και η δράση συμβαίνει γύρω από τον παράγοντα της ανθρώπινης μετακίνησης.

Στα "γεωγραφικά πολυπαραστατικά εικονοβιβλία" με ταξιδιωτική θεματολογία, η ιδέα του ταξιδιού μεταδίδεται στον αναγνώστη κυρίως μέσω της πολυεπίπεδης αφήγησης και της δομής της εικονογράφησης. Κάθε δισέλιδο εμπλουτίζεται από ένα σύνολο διεικονικών αναφορών, οι οποίες καθιστούν τον εκάστοτε τόπο πολιτισμικά και τοπικά αναγνωρίσιμο στο αναγνωστικό κοινό. Ταυτόχρονα, η πυκνή εικονογράφηση και ο τρόπος ανάγνωσης και επεξεργασίας των εικόνων ενός "πολυπαραστατικού εικονοβιβλίου", προκαλούν μια ελεύθερη περιήγηση του βλέμματος ενώ παράλληλα

"μεταφέρουν" τους αναγνώστες μέσα στο σκηνικό και μετατρέπουν αυτά τα βιβλία σε μια ιδιόζουσα μορφή ταξιδιωτικού οδηγού για παιδιά.

Εξέταση του δείγματος και εντοπισμός των στοιχείων ταξιδιωτικής λογοτεχνίας

Περικειμενικά στοιχεία και υλικότητα

Σε ένα εικονοβιβλίο, τα περικειμενικά στοιχεία παρέχουν πληροφορίες -τίτλος, συγγραφέας, εικονογράφος, εκδότης- και ταυτόχρονα συμβάλλουν στην κατανόηση του οπτικού κειμένου. Σε ορισμένες περιπτώσεις, ενημερώνουν τους αναγνώστες σχετικά με τους βασικούς χαρακτήρες της ιστορίας, το σκηνικό στο οποίο εκτυλίσσονται τα γεγονότα, προοικονομούν συγκεκριμένα συμβάντα που αφορούν την πλοκή, δημιουργούν συναισθήματα, κ.ά. Έτσι, η μελέτη του περικειμένου ενός βιβλίου, αποτελεί απαραίτητο βήμα για την κατανόηση της αφήγησης (Pantaleo, 2018, σ. 47). Πράγματι, το εξώφυλλο, το οπισθόφυλλο και ο θεματικός τίτλος (Genette, 1987, σσ. 78-79) συμβάλλουν στην εμπλοκή του αναγνώστη με την ιστορία, πριν την έναρξη της ανάγνωσης. Ενδεικτικά, στο *Mein kleines Stadt-Wimmelbuch: Lübeck* (Bayer, 2019), ο τίτλος ενημερώνει για το χώρο του σκηνικού (Λίμπεκ), στο εξώφυλλο απεικονίζεται η χαρακτηριστική Πύλη Χόλστεντορ, η οποία αποτελεί αναγνωρίσιμο αξιοθέατο της συγκεκριμένης πόλης, και ένα σύντομο κείμενο στο οπισθόφυλλο προϋδειάζει τον αναγνώστη για ορισμένα από τα μνημεία που θα συναντήσει στην εικονογράφηση. Έτσι, τα περικειμενικά στοιχεία αποτελούν σαφή ένδειξη για το περιεχόμενο του βιβλίου και ταυτόχρονα τοποθετούν τους αναγνώστες στο πολιτισμικό και χωρικό πλαίσιο του ταξιδιού, ήδη πριν την ανάγνωση.

Επιπλέον, στην πλειονότητά τους τα βιβλία περιλαμβάνουν στην ταπετσαρία ή στο οπισθόφυλλο έναν χάρτη του προορισμού, πληροφορίες για ορισμένους χαρακτήρες ή ερωτήσεις αναζήτησης. Για παράδειγμα, στο *Paris Wimmelbuch* (Drews, 2015) η ύπαρξη ενός χάρτη του Παρισιού και σύντομων σχολίων όπως π.χ. "Familie Anstey besucht Paris!" (Η οικογένεια Anstey επισκέπτεται το Παρίσι!), προσκαλούν τον αναγνώστη σε μια πρώτη γνωριμία με το αστικό τοπίο της ιστορίας. Σε άλλα βιβλία, όπως στο *Wien Wimmelbuch* (Chalmers, 2014), ερωτήσεις αναζήτησης όπως "Wem hilft Lisa?" (Ποιον βοηθάει η Λίζα;) ωθούν τους αναγνώστες σε μια ενεργή συμμετοχή στην αφήγηση, ενισχύοντας την παρατηρητικότητα και δημιουργώντας μια μορφή διαλογικής ανάγνωσης.

Παράλληλα, σε ορισμένα βιβλία της σειράς *Mein kleines Insel – Wimmelbuch* και *Mein kleines Stadt – Wimmelbuch*, υπάρχει στο οπισθόφυλλο μια επιπλέον προσθήκη. Πρόκειται για αποσπασματικές εικόνες, σχεδιασμένες μέσα σε ένα κάδρο το οποίο θυμίζει φωτογραφικό πλαίσιο, που παραπέμπουν σε φωτογραφίες τις οποίες τράβηξε η ταξιδιώτισσα κατά τη διάρκεια των περιηγήσεών της. Έτσι, στο οπισθόφυλλο του βιβλίου *Mein kleines Stadt– Wimmelbuch: Magdeburg* (Faust, 2011), απεικονίζεται η Guntje να παρουσιάζει αυτές τις φωτογραφίες στο αναγνωστικό κοινό. Ο Raban (1988) αναφέρει, ότι η ενσωμάτωση πραγματικών πληροφοριών σε μια ταξιδιωτική αφήγηση, γίνεται με απώτερο σκοπό την δημιουργία της αίσθησης της αυθεντικότητας σε μια μυθοπλαστική

ιστορία (σ. 253). Έτσι, στην προκειμένη περίπτωση, η ταξιδιώτισσα Guntje χρησιμοποιεί τις προσωπικές ταξιδιωτικές φωτογραφίες ως τεκμήρια των εμπειριών της, ενισχύοντας ταυτόχρονα πραγματικό στοιχείο έναντι του μυθοπλαστικού.

Σχετικά με τη μορφή, η υλικότητα των βιβλίων επιδρά καθοριστικά στην αναγνωστική εμπειρία (Υαννικοπούλου, 2013, σ. 5), καθώς τα εξεταζόμενα έργα έχουν στην πλειοψηφία τους ιδιαίτερα μεγάλες διαστάσεις. Το μεγάλο μέγεθος, σε συνδυασμό με τις πανοραμικές εικόνες σε κάθετη οπτική και την πλούσια εικονογράφηση, προσδίδει στα έργα επιβλητική παρουσία και ενισχύει τη διαδραστικότητα. Ενδεικτικά, τα *Stuttgart wimmelt* (Krehan, 2014) και *Die Schwaebische Alb [Οι Σουαβικές Ιούρα]* (Krehan, 2015/2023) με ύψος 32 εκ. και άνοιγμα 45 εκ., "απαιτούν" ενεργή σωματική συμμετοχή του αναγνώστη, ειδικότερα μικρότερης ηλικίας, ο οποίος χρειάζεται να "εισχωρήσει" στον αφηγηματικό χώρο με σκοπό να εντοπίσει τις αμέτρητες λεπτομέρειες, που εμπλουτίζουν την εικονογράφηση. Με αυτόν τον τρόπο, ενισχύεται η σωματική εμπλοκή του αναγνώστη και αναδεικνύεται μια διαδραστική ανάγνωση.

Διαφορετική μορφή έχουν τα έργα της σειράς *Mein kleines Insel – Wimmelbuch* και *Mein kleines Stadt – Wimmelbuch*, τα οποία είναι μικρότερα σε μέγεθος και έχουν τετράγωνο σχήμα. Η ομοιομορφία στο εξώφυλλο και στις διαστάσεις παραπέμπει σε σειρές ταξιδιωτικών οδηγών, όπου όλα τα βιβλία έχουν παρόμοια μορφή. Παράλληλα, το μικρό μέγεθος τα καθιστά εύχρηστα στη μεταφορά και χρήση τους κατά τη διάρκεια ενός ταξιδιού, όπου τα παιδιά μπορούν να τα χρησιμοποιήσουν σαν ταξιδιωτικούς οδηγούς, εντοπίζοντας στον πραγματικό κόσμο τις εικόνες που βλέπουν στην εικονογράφηση.

Γωνία θέασης

Η επιλογή της γωνίας θέασης αποτελεί σημαντικό εργαλείο για την ενίσχυση της εμπλοκής του αναγνώστη στην αφήγηση. Σε ορισμένα βιβλία εκ των εξεταζόμενων, η εικονογράφηση αποδίδεται με την "υποκειμενική θέαση σε πλονζέ" (Μίσσιου, 2020, σ. 159), όπου ο αναγνώστης "τοποθετείται" σε ένα υποτιθέμενο ύψος, παρατηρώντας τα γεγονότα από ψηλά. Ενδεικτικά, στο *Stuttgart wimmelt* (Krehan, 2014), μια σκηνή, η οποία διαδραματίζεται στην κλειστή αγορά Μαρκτχάλε της Στουτγκάρδης, παρουσιάζεται με τέτοιο τρόπο ώστε να δημιουργεί στον αναγνώστη την ψευδαίσθηση ότι παρακολουθεί τα γεγονότα από τον εξώστη του κτιρίου, ενισχύοντας τη σύνδεσή του με τον εικονιζόμενο χώρο. Στην πλειοψηφία τους, ωστόσο, τα βιβλία συνδυάζουν την "αντικειμενική γωνία θέασης" με τη "θέαση από ψηλά" (Μίσσιου, 2020, σ. 158). Ενδεικτικά, στο *Hamburg Wimmelbuch. Hamburg meine Perle* (Drews, 2018), το βλέμμα του αναγνώστη "αιωρείται" επάνω από την πόλη, χωρίς αυτός να "τοποθετείται" σε κάποιο από τα κτίρια, δημιουργώντας την αίσθηση του ουδέτερου παρατηρητή.

Σε άλλες περιπτώσεις, χρησιμοποιείται η "προοπτική", όπως για παράδειγμα στο *Mein kleines Stadt– Wimmelbuch: Mainz* (Freud, 2024), όπου οι χαρακτήρες στο προσκήνιο είναι μεγαλύτεροι από εκείνους στο βάθος του σκηνικού, προσδίδοντας με αυτόν τον τρόπο αληθοφάνεια στην εικονογράφηση, όπου ο αναγνώστης "περιηγείται" ανάμεσα στο πλήθος. Επιπλέον, η απεικόνιση ορισμένων κτιρίων σε ανοιχτή τομή, όπως

στο *Winter trip to Ukraine. From holiday to holiday* (Kremenchutska, 2015), όπου βλέπουμε το εσωτερικό του μουσείου παραδοσιακής ζωγραφικής στο χωριό Πέτρικιφκα (Petrykivka), δίνει τη δυνατότητα στον αναγνώστη να "εισέλθει" στο σκηνικό και να επισκεφτεί το εσωτερικό των κτιρίων, δημιουργώντας μια δυναμική και βιωματική πρόσληψη της αφήγησης.

Ταυτότητα του ταξιδιώτη και της ταξιδιώτισσας

Όπως επισημαίνει η Kümmmerling-Meibauer (2018), η απaráλλαχτη εξωτερική εμφάνιση των βασικών χαρακτήρων αποτελεί κοινή πρακτική στα εικονοβιβλία, τα οποία αποτελούν μέρος μιας ενιαίας λογοτεχνικής σειράς. Αυτό συμβαίνει, διότι οι αναγνώστες επιθυμούν την αναγνώριση των πρωταγωνιστών, με τους οποίους έχουν εξοικειωθεί κατά την επαφή τους με τα προγενέστερα βιβλία. Έτσι, σε ορισμένα από τα εξεταζόμενα πολυπαραστατικά εικονοβιβλία, τα οποία ανήκουν σε μια ενιαία σειρά, οι χαρακτήρες-ταξιδιώτες παραμένουν ίδιοι και αναγνωρίσιμοι. Ενδεικτικά, η ταξιδιώτισσα χήνα Guntje, η οποία αποτελεί τον κύριο χαρακτήρα στα βιβλία της σειράς *Mein kleines Insel – Wimmelbuch* και *Mein kleines Stadt– Wimmelbuch*, ξεχωρίζει από τις υπόλοιπες χήνες, που ενδεχομένως να περιλαμβάνονται στην εικονογράφηση κάποιων από τα βιβλία, λόγω του μαντηλιού σε πορτοκαλί χρώμα, το οποίο φοράει συνέχεια γύρω από το λαιμό της. Καθ' όλο το ταξίδι της και σε όλα τα βιβλία δεν αφαιρεί το μαντήλι, παρά μόνο προσθέτει επιπλέον αξεσουάρ, όπως π.χ. στο *Mein kleines Stadt– Wimmelbuch: Erfurt* (Faust, 2017), όπου το χειμώνα φοράει και ένα σκούφο ή στο *Mein kleines Insel – Wimmelbuch: Fehmarn* (Faust, 2016), όπου το καλοκαίρι προσθέτει γυαλιά ηλίου.

Όσον αφορά τα άτομα που ταξιδεύουν, στα περισσότερα εικονοβιβλία του δείγματος είναι μέλη μιας οικογένειας. Ενδεικτικά, στο *Barcelona Wimmelbuch* (Drews, 2017), οι αναγνώστες παρακολουθούν την περιήγηση της τετραμελούς οικογένειας Anstey στην Βαρκελώνη. Η απεικόνιση τεσσάρων χαρακτήρων διαφορετικών φύλων και ηλικιών, αλλά και το πολυποίκιλο πλήθος των υπόλοιπων χαρακτήρων, δίνει τη δυνατότητα στα παιδιά και στους γονείς/κηδεμόνες να ταυτιστούν με τους χαρακτήρες κατά τη διάρκεια της ανάγνωσης. Αυτή η επιλογή ενισχύει την ιδέα του κοινού ταξιδιού και της συλλογικής εξερεύνησης, καθώς κάθε μέλος της οικογένειας αναλαμβάνει ένα διαφορετικό ρόλο και αισθάνεται μέλος της ομάδας. Αντίθετα, στα βιβλία της σειράς *Mein kleines Insel–Wimmelbuch* και *Mein kleines Stadt–Wimmelbuch*, ταξιδιώτισσα είναι μόνο η χήνα Guntje, της οποίας ο εντοπισμός αποτελεί πρόκληση. Ενδεικτικά, στο βιβλίο *Mein kleines Insel-Wimmelbuch: Sylt* (Hanke-Basfeld, 2022), η Guntje επιβαίνει σε μια άμαξα και βρίσκεται ανάμεσα στο επιβατικό κοινό, χωρίς να ξεχωρίζει. Έτσι, οι αναγνώστες, στην προσπάθειά τους να τη διακρίνουν, προσκαλούνται σε μια προσεκτική παρατήρηση της εικονογράφησης με αποτέλεσμα τη γνωριμία με τους χαρακτήρες και τις δραστηριότητες τους, γεγονός που ενισχύει την κατανόηση της πολυπλοκότητας του κόσμου. Σε ορισμένες περιπτώσεις, όπως στο *Slovensko, Hľadaj a najdi. A Search Book* (Kralova, Gasko & Revucka 2019), απεικονίζονται πολλαπλές ανεξάρτητες ομάδες ταξιδιωτών, κάθε μια από τις οποίες πλάθει ένα διαφορετικό αφηγηματικό πλαίσιο: α) μια τετραμελής οικογένεια, β) δύο ηλικιωμένες γυναίκες, γ) μια σχολική τάξη, δ) μια

ομάδα χόκεϊ, κ.α. Αυτή η συνθήκη "απαιτεί" πολλαπλές αναγνώσεις και δημιουργεί έναν πολυδιάστατο αφηγηματικό κόσμο, όπου ο αναγνώστης ενώνει σταδιακά τα ποικίλα αφηγηματικά κομμάτια.

Η επανεμφάνιση των ταξιδιωτών σε κάθε δισέλιδο, οι οποίοι ενίοτε «κρύβονται» επιμελώς μέσα στο πλήθος, λειτουργεί ως στοιχείο σύνδεσης και συμβάλλει στην αφηγηματική συνοχή, ενώ ταυτόχρονα προτρέπει τον αναγνώστη σε ενεργητική παρατήρηση και δυναμική συμμετοχή κατά την ανάγνωση. Έτσι, το βλέμμα "περιηγείται" επάνω στις σελίδες, ενισχύοντας τον ταξιδιωτικό χαρακτήρα των εξεταζομένων βιβλίων, καθώς ο αναγνώστης ταξιδεύει νοητά σε άλλους τόπους αλλά και σωματικά ανάμεσα στις παραστάσεις της εικονογράφησης (Butor, 1972).

Χωρικό και χρονικό πλαίσιο

Το χωροχρονικό πλαίσιο διέπεται από ένα σύνολο στερεοτυπικών στοιχείων και διεικονικών αναφορών, σχετικών με τον εκάστοτε τόπο. Οι στερεοτυπικές προσθήκες στην εικονογράφηση ενός εικονοβιβλίου, συμβάλλουν στην ευκρίνεια και στην πιο αντιπροσωπευτική απόδοση του χώρου (Μίσιου, 2010, σσ. 118-233). Έτσι, αυτή η επιλογή προσφέρει μια νοερή ταξιδιωτική εμπειρία, όπου ο αναγνώστης συναντά ξένους πολιτισμούς προσλαμβάνοντας καινούργιες γνώσεις. Ενδεικτικά, στο *Winter trip to Ukraine. From holiday to holiday* (Kremenchutska, 2015), δημιουργείται μέσα από τις διεικονικές προσθήκες ένα πλούσιο πολιτισμικό πλαίσιο, με εορτές ή παραδόσεις να ορίζουν τον χρόνο και μνημεία ή τοπία τον χώρο. Στο τελευταίο δισέλιδο, η εικονογράφηση φέρνει τους αναγνώστες σε επαφή με το έθιμο των Θεοφανείων: Παρουσιάζεται το Κίεβο -το οποίο αναγνωρίζεται μέσα από εμβληματικά κτίρια- όπου ορισμένοι χαρακτήρες εισέρχονται στην παγωμένη λίμνη της πόλης, σύμφωνα με το έθιμο που λαμβάνει χώρα στις αρχές του Ιανουαρίου. Με αυτόν τον τρόπο, η εικονογράφηση συνδυάζει χαρακτηριστικές εικόνες αρχιτεκτονικής και τοπογραφίας με χρονικές αναφορές και πολιτισμικές παραδόσεις, δημιουργώντας μια αναγνωρίσιμη εικόνα χώρου και χρόνου. Αυτός ο συνδυασμός οπτικών πληροφοριών καθοδηγεί τον αναγνώστη στην χρονική τοποθέτηση της ιστορίας.

Χαρακτηριστικό στοιχείο της εικονογράφησης είναι η ύπαρξη πολλαπλών χρονικοτήτων, οι οποίες γεννιούνται μέσα από την ανάμειξη εικόνων του παρελθόντος και του παρόντος και την συνύπαρξη ανεξάρτητων αφηγηματικών παραστάσεων. Ενδεικτικά, στο βιβλίο *Slovensko, Hľadaj a nájdi. A Search Book* (Kralova, Gasko & Revucka, 2019), ο χρόνος κυλά διαφορετικά για κάθε ομάδα χαρακτήρων, δημιουργώντας πολλαπλές χρονικές διαστάσεις. Παρακολουθούμε παράλληλα: α) το μονοήμερο ταξίδι μιας τετραμελούς οικογένειας, β) το ταξίδι δύο ηλικιωμένων γυναικών, γ) μια σχολική εκδρομή, δ) την πολυήμερη προετοιμασία και τον αγώνα μιας ομάδας χόκεϊ, ε) την εξέλιξη της σχέσης ενός ζευγαριού, από τη γνωριμία μέχρι το γάμο και την απόκτηση των δύο παιδιών τους, στ) τη συνάντηση και αλληλεπίδραση προσώπων του παρελθόντος στο παρόν των υπόλοιπων χαρακτήρων, και πολλές ακόμα μικρότερες σκηνές. Έτσι, οι αφηγήσεις κυμαίνονται από διάστημα λίγων ωρών μέχρι και διάστημα χρόνων, και εξελίσσονται σε ανεξάρτητα χρονικά πλαίσια τα οποία συμπίπτουν σε

ορισμένα μόνο σημεία, όταν οι χαρακτήρες συναντιούνται και αλληλεπιδρούν. Με αυτόν τον τρόπο, ο αναγνώστης παρατηρεί μεμονωμένα τις επιμέρους παραστάσεις, τις οποίες στη συνέχεια επεξεργάζεται ως ένα ενιαίο σύνολο. Η ενσωμάτωση στοιχείων του παρελθόντος στο παρόν μετατρέπει τα ταξιδιωτικά πολυπαραστατικά εικονοβιβλία σε μικρές χρονομηχανές, μέσω των οποίων ο αναγνώστης μπορεί να πραγματοποιήσει δύο ταξίδια, ένα στο παρόν και ένα στο παρελθόν του εκάστοτε τόπου.

Τέλος, σε όλα τα βιβλία ο βασικός τρόπος απόδοσης της χρονικής ροής είναι η χρήση του τύπου μετάβασης "σκηνή σε σκηνή" ("scene-to-scene") (McCloud, 1993) και, ενίοτε, των μικρότερων ενδείξεων του χρόνου -φυσικά φαινόμενα, αλλαγή στα χρώματα του σκηνικού και κινησιολογία των χαρακτήρων (Missiou και Anagnostopoulou, 2016, σσ. 73 - 77). Ενδεικτικά, το *Mein kleines Stadt– Wimmelbuch: Erfurt* (Faust, 2017), παρουσιάζει με ρεαλιστικό τρόπο τις αλλαγές της φύσης, "μαρτυρώντας" ότι το ταξίδι της χήνας Guntje διαρκεί ένα έτος. Αρχικά, τα φυτά είναι ανθισμένα, στη συνέχεια τα φύλλα τους αποκτούν πορτοκαλί και κόκκινες αποχρώσεις του φθινοπώρου και τέλος απεικονίζονται οι καταιγίδες, οι άνεμοι και τα χιόνια του χειμώνα, ο οποίος σηματοδοτεί και το τέλος του ταξιδιού. Ταυτόχρονα, καθώς η ιστορία ξεδιπλώνεται, μια οικογένεια εμφανίζεται σε διάφορες τοποθεσίες ανά δισέλιδο, με τη σωματική ανάπτυξη των παιδιών να αποτυπώνεται διαδοχικά κατά τη διάρκεια του ταξιδιού της χήνας. Προκειμένου οι ενδείξεις αυτής της μορφής να γίνουν αντιληπτές από τον αναγνώστη, χρειάζονται προσεκτική παρατήρηση και ερμηνεία, έτσι ώστε να συμβάλλουν στην κατανόηση της χρονικής ροής. Αυτές οι τεχνικές δημιουργούν ολοκληρωμένα αφηγηματικά σύνολα, τα οποία εξελίσσονται γύρω από την ιστορία του ταξιδιού, και καλούν τον αναγνώστη να συμμετέχει δυναμικά στην αποκωδικοποίησή τους.

Λεκτικό στοιχείο

Η ενσωμάτωση στην εικονογράφηση "ενδοεικονικών κείμενων"² (Nikolajeva και Scott, 2006), όπως π.χ. οι επισημάνσεις των δρόμων, οι ονομασίες των μνημείων, οι πινακίδες των καταστημάτων, κ.ά., ενισχύει την αφηγηματική πληρότητα και παραπέμπει στον τρόπο λειτουργίας του ταξιδιωτικού οδηγού, όπου το οπτικό και το λεκτικό στοιχείο συνδυάζονται για την παροχή πληροφοριών. Ενδεικτικά, στο βιβλίο *London Wimmelbuch* (Drews, 2015), επιγραφές, όπως εκείνη μπροστά στο παλάτι του Μπάκινγκχαμ, και πινακίδες, όπως στο σταθμό λεωφορείων "Βικτώρια", λειτουργούν ως λεκτικά σημεία αναφοράς ενισχύοντας τις πολιτισμικές πληροφορίες που προσφέρει η εικονογράφηση για τον τόπο. Αυτή η πρακτική βοηθάει τον αναγνώστη στη διαμόρφωση μιας συνολικής εικόνας της πόλης, καθώς η σχεδιαστική αναπαράσταση των μνημείων και των σημείων ενδιαφέροντος ενισχύεται από το λεκτικό στοιχείο των αντίστοιχων επιγραφών, ενώ ταυτόχρονα δημιουργείται η αίσθηση της περιήγησης στους δρόμους μέσα από τις πινακίδες των καταστημάτων, εστιατορίων, και άλλων χαρακτηριστικών σημείων του προορισμού.

² Πρωτότυπος όρος: "intraiconic text" (Nikolajeva και Scott, 2006).

Ανακεφαλαίωση

Κλείνοντας, θεωρούμε ότι ορισμένα "πολυπαραστατικά εικονοβιβλία" μπορούν αναμφίβολα να συμπεριληφθούν στους κόλπους της ταξιδιωτικής λογοτεχνίας. Ειδικότερα, στην υποκατηγορία των "γεωγραφικών πολυπαραστατικών εικονοβιβλίων", υπάρχουν έργα, τα οποία συνδυάζουν την εικονιστική αφήγηση με τον ταξιδιωτικό λόγο και την πολιτισμική αναπαράσταση, και εύλογα εντάσσονται στο είδος της ταξιδιωτικής λογοτεχνίας. Μέσα από τη ρεαλιστική εικονογράφηση, την ενεργή συμμετοχή του αναγνώστη και την απουσία γραμμικής πλοκής, τα βιβλία αυτά λειτουργούν ως χαρτογράφηση του νέου τόπου και γίνονται ένα ακόμα εργαλείο κατανόησης του κόσμου. Ο αναγνώστης συμμετέχει και ενεργοποιεί τη δική του διαδικασία εξερεύνησης. Μετατρέπεται σε έναν σύγχρονο *flâneur*³, όπως τον περιγράφει ο Walter Benjamin, έναν περιπατητή και περιπλανώμενο παρατηρητή της πόλης. Όπως ο *flâneur*, έτσι και ο αναγνώστης περιπλανιέται χωρίς καθορισμένο προορισμό, αφομοιώνοντας κάθε τόπο μέσω των μικρών λεπτομερειών, καθώς περιηγείται στις πολυάριθμες παραστάσεις που συνθέτουν κάθε δισέλιδο του πολυπαραστατικού βιβλίου. Συμπερασματικά, η μελέτη του δείγματος αναδεικνύει μια σειρά χαρακτηριστικών:

- Καθένα από τα βιβλία ξετυλίγει μια ταξιδιωτική αφήγηση, η οποία αφορά την περιήγηση των ταξιδιωτών σε έναν ξένο τόπο και τη γνωριμία με διαφορετικούς πολιτισμούς.
- Η μορφή και το περιεχόμενο των έργων παραπέμπει σε βιβλία ταξιδιωτικών οδηγών:
 - Ο τίτλος αποτελεί άμεσο δείκτη του ταξιδιωτικού προορισμού.
 - Η εικονογράφηση του εξωφύλλου και το κείμενο του οπισθοφύλλου παρουσιάζουν μια αποσπασματική εικόνα του τόπου.
 - Η σειρά *Mein kleines Insel – Wimmelbuch* και *Mein kleines Stadt – Wimmelbuch* αποτελείται από παρόμοια βιβλία μικρότερου μεγέθους, τα οποία μεταφέρονται εύκολα κατά τη διάρκεια ενός ταξιδιού.
 - Περιλαμβάνεται ένας χάρτης του εκάστοτε προορισμού.
 - Οι πραγματικές τοποθεσίες παρουσιάζονται μέσα από ένα μεγάλο αριθμό οπτικών και λεκτικών πληροφοριών. Απεικονίζονται τοπικά μνημεία, παραδοσιακή αρχιτεκτονική, εορτές, έθιμα και παραδόσεις, τοπία, στοιχεία της καθημερινότητας των κατοίκων, κ.ά. Ορισμένα από αυτά εμπλουτίζονται με ενδο-εικονικά κείμενα.

³ Για περισσότερα σχετικά με την ερμηνεία της λέξης βλ.:
<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/flaneur>

- Η μορφή των έργων και η πολυπαραστατική εικονογράφηση εμπλέκουν δυναμικά τον αναγνώστη με το σκηνικό και με τη δημιουργία των αφηγήσεων:
 - Το μεγάλο μέγεθος των δισέλιδων, σε συνδυασμό με την πυκνή εικονογράφηση, "απαιτεί" από τον αναγνώστη στενή σωματική αλληλεπίδραση με το βιβλίο.
 - Η εικονογράφηση του εξωφύλλου εμπλέκει τον αναγνώστη με την ιστορία, πριν ξεκινήσει η ανάγνωση του βιβλίου.
 - Το περιεχόμενο αναπαριστά καθημερινές σκηνές ζωής στον προορισμό, για να προσδώσει ρεαλιστικό και βιωματικό χαρακτήρα στο ταξίδι
 - Οι ερωτήσεις αναζήτησης και οι περιγραφές, που συνοδεύουν ορισμένους χαρακτήρες, προσκαλούν τον αναγνώστη σε μια προσεκτική παρατήρηση της εικονογράφησης.
 - Η απεικόνιση ενός μεγάλου αριθμού χαρακτήρων, διαφορετικής εμφάνισης, φύλου και ηλικιών, σε συνδυασμό με την απουσία των πρωταγωνιστικών σκηνών, ενισχύει την ταύτιση του αναγνώστη με τον ταξιδιώτη και με τους γύρω του, ενισχύοντας την αίσθηση της συμμετοχής στο πλήθος.
 - Η πολυπαραστατική εικονογράφηση αντικατοπτρίζει την πολυπλοκότητα του πραγματικού κόσμου και η αφομοίωση του χαρακτήρα-ταξιδιώτη από το πλήθος δημιουργεί στον αναγνώστη την ψευδαίσθηση της περιπλάνησης σε έναν άγνωστο τόπο.
 - Η "υποκειμενική θέαση σε πλονζέ" δημιουργεί την ψευδαίσθηση στον αναγνώστη ότι βρίσκεται μέσα στο σκηνικό, ενώ η ανοιχτή τομή ορισμένων κτιρίων του δίνει τη δυνατότητα να επισκεφτεί το εσωτερικό τους, σα να βρίσκεται πραγματικά στο χώρο.
- Ο χρόνος αποτυπώνεται στην εικονογράφηση των έργων με διαφορετικές τεχνικές:
 - Η συνύπαρξη τοπικών αρχιτεκτονικών χαρακτηριστικών στοιχείων και εορτών δημιουργεί το χρονικό πλαίσιο του εκάστοτε ταξιδιού.
 - Η χρονική ροή παρουσιάζεται μέσα από την εναλλαγή των σκηνών και την ύπαρξη χρονικών ενδείξεων.
 - Η συνύπαρξη πολυποίκιλων διεικονικών αναφορών, σχετικών με τον εκάστοτε τόπο, δημιουργεί πολλαπλές χρονικότητες όπου το παρελθόν συναντάει το παρόν.
 - Ο χρόνος κυλάει διαφορετικά για ορισμένες ομάδες χαρακτήρων, γεγονός που αποτυπώνεται στην ταχύτητα με την οποία εξελίσσεται η κάθε ιστορία.

Βιβλιογραφία

Πρωτογενής

Bartos, E. (2024). *Budapesti böngésző Brúnóval*. Móra ferenc

Bayer, S. (2019). *Mein kleines Stadt-Wimmelbuch: Lübeck*. Willegoos

- Brittnacher, S. (2018). *Mein kleines Stadt-Wimmelbuch: Chemnitz*. Willegoos
- Brittnacher, S. (2018). *Mein kleines Insel-Wimmelbuch: Spiekeroog*. Willegoos
- Borries, N. T. (2017). *Mein kleines Stadt-Wimmelbuch: Wiesbaden*. Willegoos
- Chalmer, N. (2019). *Wien Wimmelbuch*. Wimmelbuchverlag
- Drews, J. (2018). *Hamburg Wimmelbuch. Hamburg meine Perle*. Wimmelbuchverlag
- Drews, J. (2017). *Barcelona Wimmelbuch*. Wimmelbuchverlag
- Drews, J. (2015). *Paris Wimmelbuch*. Wimmelbuchverlag
- Drews, J. (2015). *London Wimmelbuch*. Wimmelbuchverlag
- Faust, C. (2018). *Mein kleines Stadt-Wimmelbuch: Magdeburg*. Willegoos
- Faust, C. (2017). *Mein kleines Stadt-Wimmelbuch: Erfurt*. Willegoos
- Faust, C. (2016). *Mein kleines Insel-Wimmelbuch: Fehmarn*. Willegoos
- Fritz, J. (2016). *Mein kleines Stadt-Wimmelbuch: Stuttgart*. Willegoos
- Freund, M. (2017). *Mein kleines Stadt-Wimmelbuch: Mainz*. Willegoos
- Hanke – Basfeld. M. (2010). *Mein Insel-Wimmelbuch: Sylt*. Willegoos
- Hanke – Basfeld. M. (2009). *Mein Insel-Wimmelbuch: Föhr*. Willegoos
- Jacobi, A. L. (2018). *Mein kleines Stadt-Wimmelbuch: Leipzig*. Willegoos
- Kralova, M., Gasko, K. & Revucka, Z. (2019). *Slovensko, Hľadaj a nájdí.. A Search Book*. Mini Publishing
- Krause, J. (2024). *Mein kleines Insel-Wimmelbuch: Norderney*. Willegoos
- Krause, J. (2019). *Mein kleines Insel-Wimmelbuch: Borkum*. Willegoos
- Krehan, T. (2015/2023). *Die Schwaebische Alb*. Silberburg - Verlag GmbH
- Krehan, T. (2014). *Stuttgart wimmelt*. Silberburg - Verlag GmbH
- Kremenchutska, N. (2015) *Winter trip to Ukraine. From holiday to holiday*. Apriori
- Kremenchutska, N. (2015) *A trip to Ukraine*. Kyiv
- Mensing, K. (2018). *Mein kleines Insel-Wimmelbuch: Amrum*. Willegoos
- Robitzky, M. (2019). *Mein kleines Insel-Wimmelbuch: Juist*. Willegoos
- Robitzky, M. (2018). *Mein kleines Stadt-Wimmelbuch: Rügen*. Willegoos
- Robitzky, M. (2013). *Mein kleines Stadt-Wimmelbuch: Karlsruhe*. Willegoos
- Slawski, W. (2018). *Mein kleines Stadt-Wimmelbuch: Hamburg*. Willegoos
- Slawski, W. (2016). *Mein kleines Stadt-Wimmelbuch: Kiel*. Willegoos
- Slawski, W. (2012). *Mein kleines Stadt-Wimmelbuch: Dresden*. Willegoos
- Slawski, W. (2011). *Mein kleines Stadt-Wimmelbuch: Potsdam*. Willegoos

Δευτερογενής

Ελληνόγλωσση

- Αγγελάκη, P. T. (2025). *Ιστορικές προσεγγίσεις του παιδικού βιβλίου*. Gutenberg.
- Γιαννικοπούλου, Α. (2022). Μην περάσεις τη γραμμή! Ένα κείμενο για το βιβλίο ως αντικείμενο. *Ο Αναγνώστης*.
<https://www.oanagnostis.gr/min-peraseis-ti-grammi-ena-keimeno-gia-to-vivlio-s-antikeimeno-tis-aggelikis-giannikopoyloy/>
- Μίσσιου, Μ. (2020). *Βουβά κόμικς και εικονοβιβλία. Τεχνικές αφήγησης στα βιβλία χωρίς λέξεις*. Καλειδοσκόπιο
- Μίσσιου, Μ. (2010). *Τα Κόμικς από το Περίπτερο στη Σχολική Τάξη. Ξεφυλλίζοντας τον*

- Γκοσινί. *Θεωρητικές, Ερμηνευτικές και Διδακτικές Διαστάσεις*. Εκδόσεις ΚΨΜ Μπαμπινιώτης, Γ. (2002). Παράσταση. Στο *Λεξικό της νέας Ελληνικής γλώσσας* (σ.1338) . Κέντρο Λεξικολογίας ε.π.ε
- Μπαμπινιώτης, Γ. (2002). Ταξίδι. Στο *Λεξικό της νέας Ελληνικής γλώσσας* (σ. 1739).Κέντρο Λεξικολογίας ε.π.ε
- Παπαηλία, Α. (2023). Τα οπτικά Πολυ-αφηγήματα χωρίς λόγια (Wimmelbooks). *KEIMENA για την έρευνα, τη θεωρία, την κριτική και τη διδακτική της Παιδικής και Εφηβικής Λογοτεχνίας*, τεύχος 38ο, σσ. 20-43.
<https://doi.org/10.26253/heal.uth.ojs.kei.2023.1908>

Ξενόγλωσση

- Adams, P. G. (1983). *Travel Literature and the Evolution of the Novel*. University Press of Kentucky.
- Alfvén, V., & Lindgren, C. (2022). Contemporary translated children's literature in Sweden with a focus on literature from French-speaking regions. *STRIDON*, 2(1). <https://doi.org/10.4312/stridon.2.1.79-95>
- Bessarab, A., Derevjanko, N., Ponomarenko, L. (2019). Theory and history of publishing and editing. *Series: Social Communications*, 2 (38).
http://www.zhu.edu.ua/journal_cpu/index.php/der_sc/article/view/585
- Borm, J. (2004). Defining Travel: On the Travel Book, Travel Writing and Terminology. Στο T. Youngs & G, Hooper (Επιμ.), *Perspectives on Travel Writing* (σσ. 13-26). Routledge
- Bosh-Andreu, E. (2015). *Estudio del album sin palabras*. Ediciones Modernas.
- Butor, M. (1972). Le voyage et l'écriture. *Romantisme*, 4, 4-19
<https://doi.org/10.3406/roman.1972.5399>
- Cambridge University Press (n.d.) flâneur. In *Cambridge Dictionary*
<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/flaneur>
- Campbell, M. B. (1988). *The witness and the other world: Exotic European travel writing, 400-1600*. Cornell University Press.
- Champeau, G. (Ιανουάριος - Δεκέμβριος 2008). Umbrales del relato y autorreferencia en los libros de viajes españoles contemporáneos. *Letras*, 57-58, 67-78
<https://relatodeviajes.com/proyecto/revista-letras-revista-de-la-facultad-de-filosofia-y-letras-de-la-pontificia-universidad-catolica-de-argentina-en-numero-monografico-el-viaje-y-sus-discursos/>
- Costa, I. (2021). Learning, playing, and falling asleep: Portuguese nonfiction picturebooks for every occasion. *Verbal and visual strategies in nonfiction picturebooks: Theoretical and analytical approaches*, σσ.250-262. Scandinavian University Press. <https://doi.org/10.18261/9788215042459-2021-18>
- Cuddon, J. A. (1998). Travel book. Στο *The Penguin dictionary of literary terms and literary theory* (σσ.937-944). Blackwell Publishers Ltd.
- Delbanco, N. (2004). *Why all writing is travel writing*. Rolf Potts.
<https://rolfpotts.com/all-writing-is-travel-writing/>
- Deutsches Wörterbuch von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm*, ηλεκτρονική μορφή στο

- Wörterbuchnetz des Trier Center for Digital Humanities. Wimmeln. Στο *Deutsches Wörterbuch von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm*. Έκδοση 01/23. <https://www.woerterbuchnetz.de/DWB?lemid=W21717>
- Dolan, E. (2017). How Wimmelbooks Work: A Snail's Guide. *Sequentials*, 1 (1). <https://www.sequentialsjournal.net/issues/issue1.1/dolan.html>
- Duden. (2011). Wimmeln. Στο *Deutsches Universalwörterbuch*. Dudenverlag.
- Duden/Langenscheidt Deutsches Lernwörterbuch. (1986). Wimmeln. Στο *Duden/Langenscheidt Deutsches Lernwörterbuch* (σ.437). Langenscheidt.
- Ette, O. (2020). *ReiseSchreiben. Potsdamer Vorlesungen zur Reiseliteratur*. De Gruyter.
- Fussell, P. (1980). *Abroad*. Library of Congress cataloging.
- Galling, I., & Wiebe, K. (2022). The Whole World on One Page—Wimmelbooks: An International Perspective. *Bookbird: A Journal of International Children's Literature* 60(4), σ.σ. 84-88. <https://doi.org/10.1353/bkb.2022.0064>.
- Genette, G. (1987). *Seuils*. Seuils.
- Ivanovna, E. I. (2020). Methods and techniques of teacher work with books of the Wimmelbuch genre. *Science and education: new time*. <https://articulus-info.ru/stati-nauchno-metodicheskogo-zhurnala-nauka-i-obrazovanie-novoe-vremya-1-2020-16/>
- Kümmerling-Meibauer, B. (2018). Seriality in picturebooks. Στο Kümmerling-Meibauer, B. (Επιμ.), *The Routledge Companion to Picturebooks* (σσ. 103-108) Routledge.
- Kümmerling-Meibauer, B. (2015). From baby books to picturebooks for adults: European picturebooks in the new millennium. *Word & Image*, 31(3), 249-264. <https://doi.org/10.1080/02666286.2015.1032519>
- Kümmerling-Meibauer, B. (2012). *Historisches Wörterbuch der Rhetorik: Nachträge A-Z* (vol. 10, ed. Ueding, G). Max Niemeyer Verlag. <https://doi.org/10.1515/hwro.10.bilderbuch>
- Kümmerling-Meibauer, B. (2011). Emergent literacy and children's literature. Στο Kümmerling-Meibauer, Bettina (ed.) *Emergent Literacy: Children's Books from 0 to 3* (σσ.1-14). John Benjamins.
- Matos, J. (1992). Old journeys revisited: aspects of postwar English travel writing. Στο M. Kowalewski (Επιμ.), *Temperamental Journeys. Essays on the modern literature of travel* (σσ. 215-229). University of Georgia Press.
- McCloud, S. (1993). *Understanding comics: The invincible art*. HarperCollins Publishers.
- Mewshaw, M. (2005). Travel, travel writing, and the literature of travel. *South Central Review*, 22(2), 2–10. <http://www.jstor.org/stable/40039867>
- Missiou, M. & Anagnostopoulou, D. (2016). Challenging time and space in wordless picturebooks. *Interjuli*, 2, 72 - 88.
- Nikolajeva, M. & Scott, C. (2006). *How picturebooks work*. Routledge.
- O'Sullivan, E. (2023). *Historical Dictionary of Children's Literature*, Second Edition. Rowman & Littlefield Publishers.
- Pantaleo, S. (2018). Paratexts in picturebooks. Στο Kümmerling-Meibauer, B. (Επιμ.),

- The Routledge Companion to Picturebooks* (σσ. 38-48) Routledge.
- Pobidash, I. L. (2022). Overview of the German Wimmelbuch Publishing Market. *Horizons of printing*, 1(11). 180-196.
[https://doi.org/10.20535/2522-1078.2022.1\(11\).261725](https://doi.org/10.20535/2522-1078.2022.1(11).261725)
- Raban, J. (1988). *For love & money. Writing, Reading, Travelling. 1968 - 1987*. Pan Books Ltd
- Rémi, C. (2018). Wimmelbooks. Στο Kümmerling-Meibauer, B. (Επιμ.), *The Routledge Companion to Picturebooks* (σσ. 158 - 168) Routledge.
- Rémi, C. (2011). Reading as Playing: The Cognitive Challenge of the Wimmelbook. Στο Kümmerling-Meibauer, B. (Επιμ.), *Emergent Literacy: Children's Books from 0 to 3. Studies in written language and literacy*, v.13 (σσ. 115 - 139). John Benjamins Pub Co.
- Richter, H. (2024). EU digital legislation as a "Wimmelpicture"? What children's books can teach us about laws. *IIC - International Review of Intellectual Property and Competition Law*, 55(2), 179–184. <https://doi.org/10.1007/s40319-023-01421-9>
- Rinnerthaler, P. (2020). U-/Dys-/Heterotopie?. In: Roeder, C. (ed.), *Parole(n) - Politische Dimensionen von Kinder- und Jugendmedien. Studien zu Kinder- und Jugendliteratur und -medien* (vol. 2, σσ. 241 - 254). J.B. Metzler, Stuttgart.
https://doi.org/10.1007/978-3-476-04848-6_17
- Rinnerthaler, P. (2017, December 15-16). Die Kultur des Wimmelns. Kulturtheoretische und (kultur-)ästhetische Aspekte im Wimmelbilderbuch (nach 2000). In *Forschungen zur Kinder- und Jugendliteratur*. University of Vienna.
https://etfrp.univie.ac.at/fileadmin/user_upload/i_etfrp/kjl/reader_kjl_graduierte_nkonferenz_2017.pdf
- Sazonenko, M. (2019). The potential of the visual narrative in multilingual environment (the case of modern children's picture books). *Proceedings of the International Conference on European Multilingualism: Shaping Sustainable Educational and Social Environment (EMSSESE 2019)* (Advances in Social Science, Education and Humanities Research, vol. 360, σσ. 221-224). Atlantis Press.
<https://doi.org/10.2991/emssese-19.2019.52>
- Seigneuret, J. C. (Επιμ.). (1988). *Travel*. Στο *Dictionary of literary themes and motifs*. Greenwood Press.
- Stenton, A. M. (2003). *Late eighteenth-century home tours and travel narratives: Genre, culture and space*. [Διδακτορική διατριβή, King's College London]. King's college university.
<https://kclpure.kcl.ac.uk/portal/en/studentTheses/late-eighteenth-century-home-tours-and-travel-narratives-genre-cu>
- Sundmark, B. (2021). Emergent literacy: Children's books from 0 to 3. Κριτική του Emergent Literacy: Children's Books from 0 to 3, Kümmerling-Meibauer, B. (Επιμ.), *International Research in Children's Literature* 5 (2): 221 – 223.
<https://doi.org/10.3366/ircl.2012.0067>
- Waugh, E. (1946). *When the going was good*. Duckworth.
- Yannicopoulou, A. (2013). The materiality of picturebooks: Creativity activities. In T.

Kotopoulos (Ed), *1st International Conference on "Creative Writing"*.
Zadra, C. (2017). Wordless picture books beyond school boundaries: Visual bridges
toward family-school partnerships in education. *Proceedings*, 1 (9), 941.
<https://doi.org/10.3390/proceedings1090941>